

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך כו, תשל"ה

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מו"ל, מו"לים

דרך פשוטה לבני אדם, שלצד אחד מרבים דברים, ולצד שני מקצרים, וכך נוצרו ראשי-תיבות, שהפכו תיבות לעצמן, כגון רמב"ם, רמב"ן, רשב"א ועוד. ויש ראשי-תיבות שאפשר לפשטם בין לשון יחיד ובין לשון רבים, ומכל מקום הואיל והקיצור בלשון יחיד כבר קנה לו זכות עצמית – נוטים המדברים לציין במפורש את לשון רבים אף בקיצור, ומוסיפים סימן לרבים, אף על פי שאין צורך בו. בשעתו, בקום המדינה ונתרבה השימוש בראשי-תיבות, בעיקר בצבא, פרסמתי בעניין הזה רשימה קצרה ב-עיתון

המגן- שיצא בירושלים (כ"ו תשרי תש"ט, 29.10.48), גיליון ז (29), שנה שנייה להופעת העיתון. הנגי מעתיקה כאן לזכר ימים גדולים. לא הייתי סבור, שיש בכוח רשימה קטנה לתקן, אלא רציתי להעיר על הנכון. וזה לשון הרשימה:

על הקיצורים וראשי התיבות בצבא

נתברכנו בצבא בכמה קיצורים וראשי-תיבות, שפשטו בפי כול, ודומה לך פאילו כך נבראו מששת ימי היצירה. ודאי יש ברכה ב"קצירת האומר", כדי לתקן במקצת את פגמה של אריכות הדיבור הנהוגה אצלנו. על מה יש לקבול? על שימוש משובש בראשי-תיבות אלה. ידוע, שישנם מס-פא, מס-מם ומס-כף. וידוע אף זו, שישנו ח"ן בעולם, ואף בו יש מ"פ ומ"מ ומ"כ. כשאתה מדבר בדרך בני אדם, אתה יודע שיש מפקד-פלוגה ויש מפקדת-פלוגה; ואילו כשאתה מדבר בראשי-תיבות, מה הבדל יש בין מ"פ של צבא הגברים ובין מ"פ של ח"ן? - מצאו לזה פתרון משובש: חוה היא "מס-פאית", גאולה - "מס-ממית" ואילה - "מס-כפית"! אבל לאמיתו של דבר אין להבדיל בזה בראשי-תיבות, ש"מס-פא" הוא ראשי-תיבות של 'מפקד פלוגה' וגם של 'מפקדת פלוגה', וכשאתה רוצה לדבר עברית כהלכה, עליך לומר: חוה היא מס-פא, גאולה - מס-מם, ואילה - מס-כף.

עד כאן.

פיוצא בקיצורים שדיברתי עליהם, הוא הקיצור מו"ל, שפישטו הוא בין "מוציא לאור" ובין "מוציאים לאור", ומכל מקום שגור בפי הבריות ליחד מו"ל ליחיד, ולומר מו"לים לרבים.

וראה זה מצאתי, ששימוש זה ישן הוא, וכבן מאה הוא.
בתרגום הסאטירה בפרוזה "הטיפש" של טורגניב, לעברית
מחורות, כותב המשורר המשפיל מ־מ דוליזקי "כנסת
ישראל" בעריכת שפ־ר, שנה א (תרמ"ו), עמוד 446):

ויצא לטֶפֶש שם אחד הגדולים
ומעתה כל פה "בעל כשרון" כָּנָהוּ,
עד שֶׁמַע תהלתו אחד המו־לים
ובכדו מבועז צֶפְצָפָה שְׁמָהוּ...

כן אראה גם בנו, ובקרים בני־בקר
וטֶפְשִׁים אחרים הצופים לעמים,
בזכות עזותם התנשאו למו־לים,
ולא ישתחוו, יען יתנו קול רעמים
להוכיח משאתם המאורות הגדולים.

ראויה לברר, אם אמנם היה דוליזקי ראשון בשימוש זה.

ולפי דרכנו למדנו, שהתיבה צפצפה למשקית נמצאת
כבר בסאטירה זאת, ואף כאן לא נרשם מקור לחתילת
שימושה בלשון.